

OSOBITOSTI KAMPANILIZMA PERE LJUBIĆA

Nikica Kolumbić

Kad sam se odlučio za ovu temu, imao sam u vidu nekoliko razloga. Prvi je vezan uz činjenicu da je pojava Ljubićevih pjesama 20-ih godina prošloga stoljeća naišla na pozitivan odjek u našem književnom svijetu, i da je književna kritika toga vremena ocijenila pozitivno neke vrijednosti koje je Ljubić svojom poezijom dao. Još me jače povela svijest o tome da je Pere Ljubić zaslužio stanovito priznanje ne samo za nekih jubilarnih proslava, nego bi njegova poezija morala postati češće prisutna u duhovnoj sferi njegovih suzemljaka Hvarana iz čijih je prostora crpao nezaboravne motive i slike pretvarajući ih u skladne poetske mozaike.

Kad je 1927. izašla Ljubićeva zbirka pjesama pod naslovom »Bodulske pisme«,¹ na nju su se osvrnuli nekoliko kritičari s vrlo dobrim ocjenama, i to upravo u doba kad su o regionalnoj, odnosno dijalekatskoj ili dijalektalnoj poeziji vladala raznolika, često zbunjujuća mišljenja. A tada je već sa svojom čakavskom poezijom bio nastupio Nazor, s kajkavskom Matoš, Domjanić i drugi. Naglom bujanju dijalektalne poezije kritičari navode različite razloge – poetsku neiživljenost (Nazor), nostalgiju (Dukić), dijalektomaniju (Petravić), dok Antun Barac navodi i nedostatak svijesti o nacionalnom jedinstvu.²

Kad se govori o pojavi Ljubićeve zbirke pjesama, važno je napomenuti da se čakavska lirika, a prije nje i kajkavska, pojavila već krajem XIX st., već od čakavca Hvaranina Petra Kuničića, kod nekih Gradišćanskih Hrvata, kod Galovića, Domjanića, Pavića i Prpića te Nazora, Rikarda Katalinića, Ujevića i drugih.

Uza sve to Ljubićeva knjiga koja se pojavila 1927. prva je afirmirana zbirka čakavskih pjesama i time je, zbog svoje kvalitete, zbog iskrene i izravne poezije,

značila nesumnjivi novitet na našem književnom nebu. Ona je najviše pridonijela da se dijalektalna poezija u nas počela shvaćati kao integralni dio hrvatske književnosti i ne sadrži u sebi nikakvu težnju za odvajanjem i separatizmom, kao što je to bilo u nastojanju francuskog pjesnika Mistrala koji je želio provansalskom jeziku dati svojstvo književnog jezika. Čakavski i kajkavski dijalekt u poeziji, a koji su do hrvatskog narodnog preporoda u praksi imali znatne odlike književnog jezika, još uvijek se i danas shvaćaju kao onaj dio hrvatskoga jezičnog blaga kojim se, kako je to naglasio Dalibor Brozović (1957), može izraziti i ono što nije moguće standardnim jezikom.³

Kad se govori o dijalektalnoj poeziji, kao prva njezina osobitost ističe se vezanost pjesnika za rodni kraj, ističe se zavičajnost što se u pjesničkoj praksi ostvaruje predmetima lokalnoga bogatstva, lokalnih običaja pa prema tome i lokalnoga govora.

To se najprije zapaža na tematskom planu, a pri čemu je Pere Ljubić, u prvoj fazi svoga pjesnikovanja, uputio na nekoliko temeljnih tema. Uzet ćemo u obzir samo nekoliko pjesama koje je objavio u svojoj prvoj zbirci. Gledajući na stvari koje ga okružuju, tu se kao naslovi nameću *naši škoji* (gdje zamjenica *naši* čvrsto određuje vidokrug unutar kojeg će se kretati pjesnikov interes), tu su i *naše kuće*, a iz sfere okoliša *menduli*, *ispod ponistre*, *none*, *didi*, *u poju*, *na žalu*, *na bardima*, *kampaneli* itd.

Takav intiman odnos prema svojoj, sebi pripadajućoj okolini, prema sebi bliskim ljudima i predmetima zapazit će se i u mikrostrukturama, sintagmama te u lokalnom leksiku, u pojedinim riječima koje u dobrim pjesnika ne znače samo bogatstvo lokalnog kolorita, nego i osjećaj intime, srodnost s rodnim tlom. Isticanje granica toga vidokruga čini se kao da je on sebi dostatan, sveden na granicu škoja, koja je grupica omeđena horizontom koji se nazire s brda ili s kampanela. To je svijet koji se odupire nasrtaju industrijalizacije i drugih opasnih pojava razvijenoga kapitalizma, svijet koji želi sačuvati sreću svoje male zajednice, svijet idealiziran ali u detaljima realan. Već u prvoj pjesmi Ljubićeve zbirke »Naši škoji«, iako sva u metaforama (jer su škoji kao usidreni brodovi, oni *mučidu*, kao neka opasna, prijeteća pretpotopna bića) daje i realnu sliku našega pejzaža, ali i simboliku ograničenog i zaštićenog prostora zajednice.

Taj idilični ugođaj posebno je uočljiv u pjesmi »Menduli«, u kojem su vrtovi puni biley cvieća, i selo su zabilili kao snizi, pa se i more bili, i u tom okruženju živi sretna mladost koja tanca, pokantaje.

Upravo zbog takvog osjećaja omeđenog prostora slika je svijeta u pjesmama Pere Ljubića u većini optimistična, što nam pokazuju i sintagme: *misec se ziblje, vala mirna, nebo se igra s oblačićima, tu je pitar cvića, zvizde su svitile, zvizde su zaigrale* (U barci), ili : *misec se svitli, sve spi, umorni spidu miri po dvoru, i hladi ležidu, vlada dvorni mir*. Isticanje životne radosti i u lošim uvjetima života daje Ljubićevoj poeziji kvalitete posebnog humanizma, što se lijepo vidi u pjesmi »Naše kuće«, a kuća je čovjekov osnovni slobodni prostor.

Naše kuće
Ove kuće, grube, sive,
sve u srićne naše dâne,
Pune smiha odjekuju
kroz ponistre rasplanzâne.

I čarčidū čārčki máli
po svih vartlih na grānāmi
I činí se ko da lize
svítla rādost po stināmi.⁴

Česti je izraz u Ljubića i *čini se ko da*, što potvrđuje kako se kod njega život zasniva na iluzijama, a to još bolje svjedoči o njegovu optimizmu.

Govoreći o kampanilizmu Ljubićeve poezije možemo istaći kako je uz razne druge predmete on više puta uočavao kampanel kao vertikalnu koja obogaćuje sliku, s koje se vidi više, ali koja određuje granice vidokruga. Kampanel se ujedno javlja i kao onaj koji uljepšava sliku autorova svijeta, pa je nalazimo i u pjesmi o školjima u toj funkciji: *a po njima (školjima) legla pod bardima mista iz kojih se dvižu bili kampaneli*.

Međutim, zvoniku, kampanelu će Ljubić posvetiti čitav ciklus od deset pjesama, pod istim naslovom – »Kampaneli«, gdje se *kampanel* (zvonik) javlja kao čuvar mjesta, kao čovjekov stalni prijatelj od početka života do smrti, to je, kako bi rekao Milorad Stojević, moderni proučavatelj čakavskoga pjesništva, »slika kampanilističke vizije«. Ona je potpuno ostvarena već u prvoj pjesmi spomenutog ciklusa

KAMPANELI

Izmej bárdih ol u válah,
izmej bõrih po škõjima,
vididu se mála mista
s oblačićin lajkêg dima.

Po mistima kampaneli
Povarh kûc su se ustáli
i gledadu po põjima
i po mistu i po váli.

Jedân gleda dól u válu,
Kakõ ribar kárpi mrîžu,
Ol mornâre dól na brõdih,
Ča na járbol jidra dvižu.

Drugi gleda po dvõrima
Málu dicu, ča igráju,
Ol po põjih red težácih,
Ča u foši maškináju...⁶

Dakle, kampanilističku viziju Ljubić ostvaruje unošenjem *kampanela* – zvonika kao konkretnog predmeta i time se zavičajnost hvarskog pjesnika realizira na dvije razine, čime ovaj poetski rekvizit dobiva na punini pjesničkog značenja.

Govoreći o Ljubićevoj poeziji postavljalo se i pitanje tko mu je u hrvatskoj poeziji bio uzorom, pri čemu se najčešće spominjao Vladimir Vidrić. I doista ima kod Ljubića nekoliko pjesama koje slično Vidriću daju sliku kao impresiju jednog trenutka i nećemo pogriješiti ako tu spomenemo Vidrićev pejzaž »U travi se žute cvjetovi...«, na što nas podsjeća Ljubićeva pjesma »Podne«:

Pjáca je prázna.
Sûnce nad njón.
na kampanelu
zazvonî zvon.

Prázne ponistre.
Mártâv je grad.
Pjáca je prázna
i na njón hlâd.⁷

To je trg našega malog mjesta u ljetno podne, kad točno kao i u Vidrića *podnevno zvono zove*. Ali ima u svezi s Vidrićem i još jedna sličnost, naime u formiranju ritma. I Vidrićeva i Ljubićeva pjesma ostvaruju se na temelju čistog tonskog ritmičkog sistema, to jest na tome da im je ritmička konstanta isti broj naglašenih slogova (tri naglašena sloga u Vidrića – primjer: *U travi se žute cvjetovi...*, a dva u Ljubića: *Pjaca je prazna. / Sunce nad njon.*). Ali, ima još nekoliko pjesama u Ljubića u kojima se zapaža takav ritam.

U svezi s Ljubićevom poezijom i pitanjem u čemu je tajna njene bliskosti i privlačnosti, što je naglašavala književna kritika, mnogi su isticali njezinu bliskost sa štokavskim pjesničkim iskazom. I doista, vrlo je lako poneku Ljubićevu pjesmu pročitati štokavskim izrazom, kao što je npr. već spomenuta pjesma »Naši školji«, pri čemu bi neznatnim štokaviziranjem originalna verzija:

Kô da su veliški, usidreni brodi
dalekô od krája na mōrű široken,
stojidű, mučidű naši škúri škôji,
a ôblaci grêdű po nebu visôken

sa suvremenom standardnom akcentuacijom glasila:

Ko da su veliki, usidreni brodi
daleko od kraja na moru širokom,
stoje tu i šute naši tamni školji,
a oblaci šeću po nebu visokom.

Pri tome ta suvremena verzija i ne zvuči toliko udaljeno od originalnoga čakavskog teksta, iako čakavski zadržava dijalekatske osobitosti i u akcentu i u leksiku.

Ta bi, dakle, pjesma sasvim dobro zvučala i u štokavskom varijetetu, ali ipak ima nešto, i to vrlo bitno, što joj nedostaje da bismo je mogli istim intenzitetom doživjeti kao izvornu Ljubićevu pjesmu. A to su zapravo oni elementi koji pjesnika čvrsto vezuju za rodni kraj – to je specifična akcentuacija, to su gramatički oblici, lokalni leksik i vjerojatno još nešto što osjećamo a ne možemo dokučiti.

I konačno smo došli do pitanja kako će čitatelj, kojemu dijalektalni izraz nije blizak, moći ispravno pročitati Ljubićeve pjesme. Pitanje je tu edukativnog karaktera, pitanje potrebe da se znadu ispravno izgovarati neki glasovi i akcenti. Osim Nazorove pjesme o Galiotu, koju je vjerojatno pjesnik akcentirao i to vrlo znalački, nisam još ni u jednom izdanju čakavskih pjesama zapazio dovoljno poznavanja i dovoljno dosljednosti u bilježenju naglasaka.

Što se glasova tiče – kod hvarskih govora, kojima pripada i Vrbanj, rodno mjesto našeg pjesnika, već se i grafički može označiti svaka glasovna specifičnost – tako zamjena glasa *lj* za *j* (*škaj, poje*, i sl.), zamjena glasa *m* na kraju riječi glasom *n* (*sobon, visoken*). Tu je još izgovor slogotvorenoga *r* s izgovorom *ar* – *barda*. Pitanje je, međutim, kod dugog i akcentiranog glasa *a*; Vrbanjski izgovor ima neke razlike u odnosu na obližnja mjesta – on je otvoreniji, dok je u drugim mjestima kod starih osoba sačuvan kao diftong *ao* (*glaorda*) a kod mlađih čujemo zatvoreno *o*. Ljubić sve to bilježi znakom *a*, i samo onaj koji znade za tu glasovnu specifičnost može naglasak točno izgovoriti (po kanâlih). Tu kod glasa *a* imamo još jednu odliku, vezanu i za akcent, naime kratki glas *a* (brata) – prema štokavskom, na početku i u sredini riječi prelazi u poludugi, pri čemu se ne mijenja *a* u *o* ili *ao* – diftong – npr. brat > brâta, tj. ostaje kao u standardnom.

Tu je još i akcenatski sustav koji ima, kao i u štokavskom, dva jaka akcenta – dugosilazni i kratkosilazni, ali i dva specifična uzlazna – akut (pútih), koji se u stručnoj literaturi bilježi položenom krivuljom (˘) te spomenuti poludugi, koji je prof. Hraste bilježio kao (ˆ) – znakom izvrnutog rošćića. Vrbanjski ima još i tromi akcent, ali ga Ljubić ne ističe. U bilježenju akcenta, što je nužan uvjet da bi se pjesma dobro pročitala i doživjela u svim elementima varijeteta, vlada i danas velika zbrka i kod toliko razvijene čakavske (a i kajkavske) poezije. Svakako, potrebno je tome pitanju posvetiti posebnu pozornost. Kao primjer mi ćemo već spomenutu pjesmu o *škajima* pokušati što dosljednije akcentirati – pa i pročitati uz napomenu da ovdje čakavski akut ne bilježimo položenom krivuljom (˘) kako je uobičajeno bilježiti, nego znakom standardnoga dugosilaznog, njemu bliskog izgovora (ˆ).

NAŠI ŠKOJI

Ko da su veliški, usidreni brōdi
Dalekō od krâja na mōrū širōken,
stojidū, mučidū naši škūri škōji,
a ōblaci grēdū po nebu visōken.

Jedân do drūgoga usidreni škōji:
širōki i ūski, i mālī i velī,
a po njima legla pod bārdima mista,
iz kojih se dvižu bīli kampaneli.

Po kanālih rāvnih dī i dī su jidra...
Pomālo se miču od škōja do škōja,
priko svītlīh pūtīh, iz vāle u vālu,
po ravnīcāh pūstīh tega mōdreg pōja.

BILJEŠKE

¹ Pere Ljubić: Bodulske pisme, Šibenik 1927. Vidi i zbirku s Marinom Franičevićem »Na pojih i putih«, Zagreb 1939. Vidi i Pere Ljubić: »Izabrani stihovi«, MH, Split 1957. Priredio Dalibor Brozović s pogovorom »Čakavska lirika Pere Ljubića«, str. 56-68, te obilat izbor čakavskih i štokavskih Ljubićevih pjesama u: Pavić, Balota, Ljubić, Gervais, Izabrana djela, Pet stoljeća hrv. knjiž., knj. 105, str. 253-299.

² Milorad Stojić: Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća. Antologija i studija. Rijeka 1987, str. 254. Tu je na str. 54-58 objavljeno pet Ljubićevih pjesama.

³ Izabrani stihovi, op. cit., 1957, str. 57.

⁴ Op. cit., str. 11.

⁵ M. Stojić, op. cit.

⁶ Izabrani stihovi, str. 28.

⁷ Op. cit., str. 12.

